

філософські мотиви нереалізованої особистості, пошуків нею самоідентифікації і сенсу життя розширюють межі мелодрами до психологічної драми.

Широкий жанровий діапазон великої прози Ірен Роздобудько привабливо демонструє різні її творчі амплуа: від авантюрно-детективного до психологічно-інтелектуального, що дозволяє говорити про «оригінальність та унікальність стилю Ірен Роздобудько» (Ю. Соколовська) в українській масовій літературі межі XX-XXI ст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галушка Н.В. Літературознавча рецепція творчості Ірен Роздобудько. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ivk_2013_23\(1\)_7.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ivk_2013_23(1)_7.pdf).
2. Голобородько Я. Українська fashion-література: тексти й цінності Ірен Роздобудько: літературний есей // Вісник Національної Академії наук України. 2010. №1. С. 44-50.
3. Голобородько Я. Художнє IQ Ірен Роздобудько // Українська література в загальноосвітній школі. 2011. №6. С. 5-8.
4. Зборовська Н. Українська література в умовах масової культури // Дивослово. 2008. №4. С. 47-50.
5. Чотири монологи про книжку Тамари Гундорової «Кітч і література»: О. Пронкевич, Р. Харчук, А. Матусяк, В. Неборак // Альманах «ЛітАкцент». Випуск 2 / за ред. В. Панченка. К. : Темпора, 2009. С. 44-57.
6. Філоненко С. Масова література в Україні: дискурс / гендер / жанр: монографія. Донецьк: ЛАНДОН-XXI, 2011. 432 с.

Кравчук І.

Науковий керівник – доц. С.В. Бородіца

ФАНТАСТИКА ЯК ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧЕ ПОНЯТТЯ

Фантастична література сьогодні є досить популярною. Її читає чи не найширша аудиторія – і дорослі, і діти. Попри неймовірний попит, та фантастика, яку ми звикли бачити на полицях книжкових магазинів, довгий час не сприймалася серйозно, вона функціонувала практично лише на сторінках журналів, виключно у ролі розважального жанру літератури. Ситуація почала змінюватися у 20-х роках XX ст., коли фантастика як жанр літератури стала об'єктом критики.

Дослідженням фантастики як літературного жанру займаються Ю. Булаховська, І. Гречаник, І. Кияк, К. Комісаренко, О. Леоненко, Н. Логвіненко, Н. Мафтин, М. Назаренко, С. Олійник, Г. Сабат, Г. Сиваченко, О. Стужук, Р. Ткаченко, С. Хороб, В. Чобанюк та ін.

Мета нашої статті полягає в осмисленні та концептуалізації жанру фантастики у літературі крізь призму літературознавчої рецепції. Її актуальність зумовлена недостатньою кількістю напрацювань сучасних літературознавців, спрямованих на аналіз та критичний огляд українських фантастичних творів, їх жанрову диференціацію та місце в сучасній українській літературі.

Власне українська фантастика – явище не нове, а тому помилковим є твердження щодо виокремлення фантастичного жанру лише в роки незалежності України. Давня міфологічна традиція українців виробила свій власний тип міфічно-демонологічного світу. Підсилюючи цей феномен фактом існування та впливу язичництва, українська фантастика є цікавою та оригінальною. Г. Пагутяк в «Україні без гоблінів» пише, що у кожному з нас живе щось язичницьке, «воно пробивається, як трава крізь асфальт» [4, с. 1], а тому авторка вказує на послаблення впливу зарубіжної фантастики на українську. За її словами, сконцентрованість світової літератури на «кельтській міфологічній тематиці», де використовується «попсовий набір персонажів: ельфів, драконів, гоблінів і фей, що робить таку літературу позанаціональною» [4, с. 1], посприяло тому, що ця тема вичерпала себе та поступово перестає цікавити читача.

В. Мاستіяк вказує, що «спочатку, фантастика була літературою мрії, а потім виокремилися її жанри» [1, с. 89]. У XX ст. розпочався активний процес виходу літературно-критичних статей із спробами аналізу фантастичних творів, велися численні дискусії між самими письменниками-фантастами та критиками. Фактично, критиками виступали ті ж письменники, адже напрацьованого матеріалу та утверджених підходів для аналізу фантастики не було (як, у принципі, немає й досі), а тому митці намагалися класифікувати, щоб «обґрунтувати» написане.

Говорячи про фантастику як літературознавче поняття, слід відрізнити її від поняття «фантастичного». О. Осипов у праці «Фантастика от А до Я» дає таке визначення: «Фантастика в литературе – область художественного творчества, основанное на широком использовании методов превоссоздания и свободного преобразования элементов реальной действительности, которая в рамках каждой конкретной художественной модели подчинена особенностям замысла и специфики функционального воздействия произведения на читателя» [3, с. 301]. Натомість, поняття «фантастичного» пов'язане швидше із «фантазуванням, вигадкуванням, уявленням», що не потребує добору методів та підходів з метою реалізації.

Фантастична література не є статичною, її жанровий розподіл динамічний, методологічно необґрунтований. Фантастика постійно шукає нові шляхи вираження, методи впливу та передачі написаного, а тому літературознавці досі не запропонували єдиного визначення та систематизації фантастичної літератури.

«Фантастика в цілому – явище дуже давнє в літературі, яке має у своєму активі найрізноманітніші форми і прийоми прояву і трансформації початкового матеріалу, куди органічно увійшли і сатира, і гротеск, і метафора, і притча, й іноказання» [3, с. 301]. Попри це, вивчення фантастики як літературного жанру почалось у післявоєнний період. Активне написання та видання таких художніх творів характерне саме для цього періоду. Літературознавці пов'язують такі процеси з особливостями активізації та сприймання фантастичних жанрів літератури в окремі історичні періоди: особливий інтерес читацької аудиторії до творів фантастичного напрямку найчастіше спостерігається у періоди історичних зламів, катаклізмів та нестабільності у суспільстві.

О. Осипов пояснює це жанровими особливостями фантастичної літератури, яка «...многообразна и эстетически раскована, выступая чаще всего в качестве приема для возврата к «вечным» проблемам бытия и вообще комплексу гуманитарных проблем» [3, с. 301]. Жоден жанр літератури не має такої низки ознак, саме через що «...цели авторского замысла наиболее действенно могут быть достигнуты только при «соединении несоединимого» [3, с. 301]. Звідси – основна функція фантастики, яку визначає Я. Пусяк: «Основна функція фантастики – це передбачення майбутнього, його літературно-філософське «коректування»» [5, с. 7].

Спроби класифікації фантастичної літератури доводять синкретичність жанру, а, значить, його дослідження слід здійснювати з огляду на велику кількість зовнішніх факторів: «...формирования новой области знания, предметом которой выступает фантастика в разнообразных проявлениях, а методология включает в себя все лучшее, что доказали современное литературоведение, искусствознание, психология, социология и многие другие науки» [2, с. 34]. Тому у фантастиці автор «дає волю фантазії», вона вбирає в себе визначальні елементи чи не всіх існуючих галузей, опанованих людиною. З цього робимо висновок про складність інтерпретації фантастичних творів: «Этот социокультурный феномен уже не рассматривается только в плоскости литературной, фантастика давно проникла практически во все сферы искусства, а также задействовала многие другие области современной культуры...Несмотря на сравнительную молодость фантастики, изучать ее довольно сложно» [2, с. 34].

А. Нямцу вважає що «...фантасты активно используют прием «религиозной космизации», мотив временного переноса, принцип альтернативных онтологических контекстов, переносят земные коллизии на инопланетное пространство и т.п. Этим достигается преодоление стереотипов и догм, осуществляется постановка своеобразных мысленных экспериментов» [2, с. 35].

Ускладнює завдання і кількість фактографічного матеріалу, адже через розбіжності поглядів у літературознавстві та відсутність єдиного підходу аналіз фантастичної літератури в цілому є нічим іншим, як збиранням та сортуванням уже відомих фактів та напрацювань, їх самостійна класифікація та формулювання власних висновків. Сучасне фантастознавство спрямоване на аналіз та інтерпретацію літератури фантастичної тематики. Тут виділяються декілька сфер фантастознавства, зумовлених дослідженням різних аспектів такої літератури. Зокрема, це:

- загальне фантастознавство (вивчає загальні закономірності виникнення всього фантастичного в реальному житті людей);
- конкретне фантастознавство (вивчає стосунки та кореляцію фантастики з кожним видом сучасного мистецтва);
- прикладне фантастознавство (займається питаннями пропаганди фантастики).

Роль фантастики у національному письменстві досить вагома, оскільки беззаперечним є її вплив на свідомість читачів та їхню свідомість, розвиток почуття відповідальності за власний рід, планету та життя на ній. Фантастика є тією ланкою літератури, яка «готує» читача до майбутніх змін. Вона цінна у науковій сфері, зокрема космічних дослідженнях. Саме через таку варіативність тем та напрямків, у фантастиці виокремилися власні піджанри. Традиційно у літературознавстві фантастика поділяється на наукову фантастику, фентезі та жахи. Дещо спрощеним є поділ лише на наукову фантастику та фентезі. За таких умов вважається, що «...наукова фантастика зображує можливе – зміни, відкриття, світи і цивілізації, – в той час, як фентезі зображує щось завідомо неможливе» [6, с. 3]. Із зростанням читацького інтересу до фантастики, в ній виокремлюється низка субжанрів, тематичне коло яких набагато вужче і конкретніше: правдива наукова фантастика і таймпанк (і в тому числі кіберпанк), еволюційна фантастика і біологічна фантастика (в тому числі зоологічна фантастика), філософська фантастика і соціальна фантастика, утопія та антиутопія, мистецька фантастика і релігійна фантастика, детективна фантастика та фантастичний детектив, феміністична фантастика та психологічна фантастика, гостросюжетна фантастика та фантастичний трилер, сатирична фантастика, пародійна фантастика і гумористична фантастика, абсурдистська фантастика й алегорична фантастика, географічна фантастика та екологічна фантастика, романи-катастрофи і постапокаліптика, пригодницька фантастика та воєнна фантастика, романи про близьке майбутнє і романи про віддалене майбутнє тощо.

Таким чином, фантастика сьогодні претендує на досить помітне місце в сучасному українському літературному процесі. Зважаючи на читацький попит, література фантастичних жанрів постійно змінюється та оновлюється, поповнюється список імен авторів, що працюють у цьому жанрі. Перспективний напрямок наших

досліджень полягає у виокремленні та детальному аналізі фантастичних субжанрів, їх особливостей утворення і функціонування в літературі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мاستиляк В. Сучасні уявлення про фантастику як різновид літератури / В. Мاستиляк // *Studia methodologica*. – 2002. – Вип. 12. – С. 89-95.
2. Нямцу А. Поэтика фантастического в литературном контексте / А. Нямцу // *Studia methodologica*. – 2015. – С. 34-52.
3. Осипов А. Н. Фантастика от А до Я / А. Н. Осипов. – М.: Дограф, 1999. – 352 с.
4. Пагутяк Г. Україна без гоблінів / Г. Пагутяк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://librolife.ru/g764840>.
5. Пусяк Я. Terra incognita – зарубіжна фантастика / Я. Пусяк // *Зарубіжна література*. – 2007. – № 9. – С. 7-9.
6. Скотт К. О. Как писать научную фантастику и фэнтези / Карл Орсон Скотт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://librolife.ru/g74886>.

Микичак С.

Науковий керівник – доц. Буда В. А.

ОБ'ЄКТИ І СУБ'ЄКТИ ПОРІВНЯНЬ В ІСТОРИЧНИХ РОМАНАХ ВАСИЛЯ ШКЛЯРА

Мова письменника – конкретна мовна діяльність у межах системи загальнонародної мови. Стиль, як такий, і зокрема стиль письменника, передбачають наявність певної системи у відборі зображальних засобів мови. Завдання дослідника стилю автора полягає у знаходженні цієї системи, її аналізі й описі. Порівняння, разом з метафорою та епітетом, є однією з найвідоміших і найуживаніших стилістичних фігур, однак, не зважаючи на досить довгу історію її дослідження, починаючи від праць Арістотеля, і по сьогодні ще не напрацьовані загальні теоретичні підходи щодо її аналізу та інтерпретації, хоч вона продовжує привертати увагу дослідників.

У мовознавстві роль порівнянь привертає увагу багатьох дослідників: О. Потебні, М. Заборної, Л. Щерби, Г. Винокура, В. Виноградова, І. Кучеренка, Л. Голоух, О.І. Марчук, Л. Прокопчук, О. Хом'як, у роботах яких обґрунтовано універсальність порівняння як мовно-художнього засобу, його реалізацію через зіставлення понять, уявлень, асоціативних зв'язків і визначено стилістичну роль тропа.

Саме в порівняннях як стилістичному явищі відбиваються аспекти історичного, лінгвокраєзнавчого мислення письменника. Прозові тексти репрезентують різноманітні порівняння з їх формальною та семантичною структури. Відсутність фундаментальних лінгвостилістичних робіт історико-узагальнювального характеру про різноманіття об'єктів та суб'єктів порівнянь в історичних романах ХХІ ст. зумовлює **актуальність** обраної теми.

Мета статті: виявити і описати порівняння з погляду їх об'єктного та суб'єктного зв'язку; розробити їхню класифікацію. **Джерельною базою** слугували такі романи Василя Шкляра: «Троща», «Чорний Ворон», «Маруся».

Термін «порівняння» має кілька значень. По-перше, він означає акт думки, спрямованої на встановлення тотожності, схожості і відмінності; по-друге, під цим терміном розуміють мовну конструкцію, що реалізує цей пізнавальний акт. У такій конструкції виділяються два основні необхідні компоненти: 1) предмет чи явище, ознаки якого ми пізнаємо, розкриваємо за допомогою іншого (суб'єкт порівняння); 2) предмет чи явище, характерні ознаки якого використовують для характеристики пізнаваного (об'єкт порівняння) [2, с. 150].

На підставі аналізу виявлених нами в історичних романах В. Шкляра мовних фактів суб'єкти порівнянь можна подіти на 6 тематичних груп: 1) людина, опис її зовнішності, дій, вчинків, почувань через такі об'єкти, як: а) назви тварин, б) птахи і риби, в) явища природи, г) військові реалії, ґ) побутові предмети, д) абстрактні поняття, е) дорогоцінні метали і камені; 2) зорова, кольорова гама; 3) звукові асоціації; 4) тварини, комахи, птахи; 5) природні явища; 6) абстрактні поняття.

На проміжному етапі нашого дослідження серед об'єктів порівнянь яскраво простежуються чотири основні тематичні групи: 1) назви різних побутових предметів; 2) назви осіб, що відбивають зовнішню подібність людини, частини її тіла з іншою людиною; 3) об'єкти, пов'язані з релігією та міфологією; 4) назви тварин.